

Kądziała, Łukasz

"Reprezentacja stanowa Prus Królewskich w latach 1696-1772. Skład społeczny i działalność", Stanisław Achremczyk, Olsztyn 1981 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 73/3-4, 408-410

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

strój pałacu, a szczególnie wspaniała kolekcja obrazów stworzona została niewątpliwie ze względu na osobiste zainteresowania plastyczne władcy, z drugiej jednak strony była elementem programu politycznego Olivaresa, gloryfikującego rządy Filipa IV, a więc i jego własne.

Warto też podkreślić znaczenie dokonanej w pracy pełnej rekonstrukcji plastycznej pałacu w jego pierwotnej formie. Jest ona tym cenniejsza, że z siedemnastowiecznego Buen Retiro zachowało się, głównie ze względu na zniszczenia z okresu wojny francusko-hiszpańskiej z 1809—1813 r., stosunkowo niewiele.

Lekturę ułatwiają i uprzyjemniają liczne reprodukcje wnętrz pałacu oraz dzieł sztuki w nim się znajdujących.

A. Żb.

Bibliografia piśmiennictwa oblężenia Jasnej Góry w roku 1655 oraz jej obrońcy o. Augustyna Kordeckiego za lata 1655—1975, opracowali Henryk Czerwień i Janusz Zbudniwek, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1979, s. 208.

Zawartość tej bibliografii określa tytuł: wyjątkiem jest odnotowanie — w odrębnym rozdziale — kilku prac dotyczących bitwy jaką stoczył Jerzy Lubomirski z wojskami królewskimi pod Częstochową w 1665 r. Bibliografia rejestruje ponad 2000 pozycji drukowanych: źródła, opracowania historyczne, utwory literackie: prozatorskie i poetyckie, publicystykę, teatralia, a także inscenizacje obrony Jasnej Góry, film, plastykę. Odnotowywano niekiedy zawartość poszczególnych pozycji.

Każde tego rodzaju zestawienie jest pomocne zainteresowanym. Czasami dobór pozycji był nieco przypadkowy: z niektórych można było zrezygnować. Czy potrzebnie np.: 1. podawano numer strony z artykułu F. M. Sobieszczańskiego „Częstochowa” zamieszczonego w encyklopedii Orgelbranda, na której jest wzmianka o obronie klasztoru jasnogórskiego; 2. umieszczono w bibliografii recenzję niżej podpisanego zamieszczoną w „Mówią Wieki” z drugiego wydania „Historii Polski” H. Samsonowicza; 3. uwzględniono utwór J. Prutkowskiego drukowany w „Szpilekach” w którym bramkarz J. Tomaszewski porównany jest do o. Augustyna Kordeckiego? W prasie sportowej — o znacznie większym zasięgu — takich porównań znalazłoby się krocie. Bibliografia niniejsza uzupełnia za lata 1954—1975 bibliografię potopu zamieszczoną w III tomie wydawnictwa „Polska w okresie II wojny północnej”, oczywiście w odniesieniu do oblężenia Jasnej Góry. Będzie ona niezastąpioną pomocą raczej nie dla historyków odtwarzających przeszłość schyłku roku 1655 i zajmujących się o. Kordeckim, ale przede wszystkim dla badaczy świadomości Polaków: historycznej, religijnej, politycznej.

Książkę wydano techniką małej poligrafii — powielacz.

R. K.

Stanisław Achremczyk, *Reprezentacja stanowa Prus Królewskich w latach 1696—1772. Skład społeczny i działalność*, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Wydawnictwo „Pojezierze”, Olsztyn 1981, s. 268, tabl.

Książka przynosi źródłowe opracowanie dziejów parlamentaryzmu Prus Królewskich w XVIII w. Liczne sprostowania i uzupełnienia dotychczasowej literatury

przedmiotu, a także prac charakteryzujących sejmy i sejmiki całej Rzeczypospolitej, najlepiej dowodzą luki w badaniach, którą praca ta zapełnia. Rozprawę oparto przede wszystkim na materiałach z WAP w Bydgoszczy, Gdańsku i Toruniu, a także z Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie, AGAD oraz z głównych rękopiśmiennych zbiorów bibliotecznych. Starannie zebrana bibliografia źródeł drukowanych i opracowań dowodzi solidnego warsztatu autora, zaś wyraźne wyodrębnienie geograficzne i prawno-ustrojowe zakresu badań pozwoliło na poszerzenie kwestionariusza pytań w stosunku do wielu innych prac omawiających dzieje poszczególnych sejmików.

Rozdział pierwszy przynosi omówienie zarówno zasad, jak i praktyki funkcjonowania sejmików Prus Królewskich. Przedstawione zostały terminy, miejscowości i organizacja sejmików powiatowych i wojewódzkich, tryb ich zwoływania, przyczyny zrywania zjazdów i próby zapobiegania takiej praktyce. Osobno, choć według podobnego kwestionariusza, scharakteryzowano sejmiki generalne dodając omówienie konfederacji pruskiej, rywalizacji o funkcje marszałkowskie oraz analizę funkcji limity generału pruskiego. Rozdział zamyka prezentacja sejmików deputackich, gospodarskich i elekcyjnych.

Skład sejmiku generalnego jest przedmiotem zainteresowania drugiego rozdziału książki. Po wyliczeniu urzędów Prus Królewskich i omówieniu ich kompetencji, hierarchii formalnej i prestiżu, autor przedstawia zasady prawne nominowania na urzędy, praktykę ich stosowania w Prusach Królewskich oraz przebieg karier senatorskich i królewską politykę nominacyjną.

Rozszerzenie problematyki ściśle historyczno-prawnej o kwestie społeczne należy powitać z zadowoleniem, choć niekiedy poszczególne zagadnienia wydają się nie dość zinterpretowane. Tak np. autor zauważa związek między posiadaniem starostw i krzeseł senatorskich, lecz nie zadaje pytania o kolejność sięgania po te elementy awansu (s. 110—111). Czyni to natomiast w pracy poświęconej magnaterii doby saskiej Teresa Zielińska, której książka — jak się wydaje — nie dość starannie została wykorzystana przez autora jako podstawa porównań przy wnioskach dotyczących karier senatorskich. Na dobre wyszłoby bowiem pracy porównanie wniosków nie tylko z opracowaniami dotyczącymi sejmików innych województw i ziem (co autor sumiennie robi), lecz również — gdy to możliwe — z wynikami badań poświęconych całej Koronie. Interesujące byłoby np. stwierdzenie, czy w stosunku do reszty ziem koronnych stopień koncentracji urzędów senatorskich w poszczególnych rodach był wyższy w Prusach Królewskich, czy niższy (s. 109)?

Rozdział ten zamyka wnikliwa prezentacja roli wielkich miast w życiu sejmikowym Prus Królewskich, a także omówienie głównych problemów stosunku małych miast do sejmiku generalnego.

W rozdziale następnym przedmiotem analizy jest zbiorowość posłów na sejmy z Prus Królewskich. Autor przedstawia obowiązujące normy prawne wyborów, konfrontuje je z praktyką czasów saskich, omawia podziały polityczne wśród posłów, ich liczbę przez długi czas niczym nie ograniczoną (do 1764 r., stanu tego z reguły nie potrafili jednak politycznie wykorzystać), by przejść do prezentacji udziału szlachty pruskiej w elekcjach. Z kolei charakteryzuje tę zbiorowość pod względem przynależności rodowej, częstotliwości posłowania, struktury majątkowej, piastowanych urzędów i wykształcenia.

Rozdział czwarty poświęcony został prezentacji deputatów i komisarzy do trybunałów koronnych. Tu również omówiono inne poselstwa wysyłane przez stany — do królów, prymasów i dowódców wojskowych.

Ostatnią część pracy Stanisław Achremczyk przeznaczył na skonfrontowanie zawartości instrukcji sejmikowych z wypowiedziami posłów na sesjach par-

lamentu i z zachodzącymi współcześnie w Rzeczypospolitej wydarzeniami. Po przedstawieniu trybu powstawania instrukcji i scharakteryzowaniu ich jako wyniku kompromisu między ścierającymi się stanowiskami poszczególnych sił i ugrupowań sejmikowych, autor przechodzi do analizy ich treści w tych sprawach, które przewijały się we wszystkich instrukcjach. Obok polityki zagranicznej były to sprawy wyznaniowe, sądownictwo, skarbowość, cła i problemy monetarne. Na zakończenie omówiona została postawa i sposoby udziału posłów pruskich w sejmach.

Książka została starannie (jak na dzisiejsze warunki) wydana. Wyposażono ją w indeks osób i niemieckojęzyczne streszczenie. Niekiedy szwankowała jednak korekta. Pracę tę, w czytaniu nieco nużącą, należy ze względów materiałowych polecić wszystkim historykom XVIII w.

Ł. K.

Świat poprawiać — zuchwałę rzemiosło. Antologia poezji polskiego Oświecenia, opracowali Teresa Kostkiewiczowa i Zbigniew Gośliński, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1981, s. 592, XXIV ilustr. kolor., 51 ilustr. biało-czarnych.

Tytuł wskazuje na jedną z głównych cech poezji oświeceniowej: związek z wydarzeniami aktualnymi, traktowanie twórczości jako służby społecznej, ambicję kształtowania opinii publicznej. Wszystko to znalazło swoje miejsce w wydanym obecnie wyborze, nie pominięto jednak i nurtu moralistyczno-obyczajowego, satyry czy liryki: zamiarem autorów opracowania było przedstawienie poezji Oświecenia w całym jej bogactwie. Chronologiczny układ antologii oparty jest na dwóch zasadach: momencie debiutu i okresie największej aktywności poetyckiej; pozwala to — jak podkreśla Teresa Kostkiewiczowa w syntetycznym wstępie, poświęconym zarówno tematyce i formie utworów, jak obrazowi środowiska literackiego — na ukazanie kierunków przemian: od Elżbiety Drużbackiej do Kajetana Koźmiana i Stanisława Starzyńskiego.

Wydawać by się mogło, że poezja tej epoki jest dobrze znana, lecz autorzy wyboru rozpraszają to złudzenie: kilka wydań poetów wyższego lotu to niemal wszystko czym dysponował dotąd czytelnik. Stąd też znaczenie tej antologii, starającej się obok piór pierwszorzędnych umieścić poetów często miernych, lecz typowych dla swego czasu, a dalej jeszcze poezję anonimową. Wydanie większości utworów oparte jest na zazwyczaj bardzo rzadkich już pierwodrukach, sporej części zaś na rękopisach (m.in. Franciszki Urszuli Radziwiłłowej, Stanisława Kostki Potockiego, Kołłątaja, Marii Wirtemberskiej). Wiersze opatrzone są komentarzem edytorskim i przypisami; kończy pracę słownik nazw mitologicznych (ręcz nie bez znaczenia w dobie upadku wykształcenia klasycznego), alfabetyczny spis autorów i wierszy oraz spis ilustracji.

Nawiązując do tych ostatnich: książka wydana została z wyjątkową starannością, zarówno co do graficznego układu tekstów, jak i właśnie ilustracji. Pełnią one rolę poniekąd samodzielnych, a jednocześnie głęboko związaną z poezją, choć nie w sensie dosłownym; dzięki ich umiejętnemu doborowi czytelnik może obcować z ówczesnym malarstwem, rysunkiem, architekturą, rzemiosłem; może oglądać pejzaże parków i miejskie sceny rodzajowe. Z tego punktu widzenia jest to nie tylko antologia poezji, lecz również udana próba zbliżenia współczesnemu odbiorcy stylu życia epoki i jej skłonności estetycznych.

T. K.